

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “จิตที่ไม่หวนไหวต่อโลกธรรม” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาความหมาย ประเภท ลักษณะและหน้าที่ของจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประการที่ ๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมโลกธรรม๘ และความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม ประการที่ ๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักโลกธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นการวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับวิจัยเชิงคุณภาพ โดยได้ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตำรา เอกสาร และผลการวิจัยของผู้รู้เรื่องของจิต และโลกธรรม ตลอดจนการศึกษความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรมในอริยบุคคลและปุถุชน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการนำเอาหลักโลกธรรม๘ ไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ข้าราชการ ลูกจ้าง จำนวน ๖ คน และประชาชนทั่วไป จำนวน ๔ คน รวม ๑๐ คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับจิตโลกธรรมหลักธรรมจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ แบบสัมภาษณ์และแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา สรุปผลของการศึกษาดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาเรื่องจิตในพระพุทธศาสนา

(๑) ความหมายของจิตในทางพระพุทธศาสนา คือธรรมชาติที่ผู้รับรู้อารมณ์หรือธรรมชาติที่ทำหน้าที่ในการได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สีกต่อการสัมผัสและรู้สึกลึกคิดทางใจ และสิ่งมีชีวิตประกอบด้วยส่วนที่เป็นนามคือจิต ส่วนที่เป็นรูปคือกาย ซึ่งประกอบไปด้วย ธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟประเภทของจิตมี ๘ ประเภทและรวมกันได้ ๘๘ ดวง การแบ่งประเภทของจิตโดยนัยมี ๘ นัย คือ ชาติ ภูมิ โสภณ เหตุ ญาณ เวทนา สัมปโยค และสังขาร

(๒) ลักษณะของจิตตามธรรมชาติจะเกิด และดับสืบต่อกัน ทั้งในภวังคจิตและวิถิจิต ภวังคจิต คือจิตที่เกิดดับในกายและภวังค์ ไม่ได้รับรู้สิ่งกระตุ้นภายนอกจะเกิดขึ้นเอง ส่วนวิถิจิต คือการทำงานของจิตเมื่อมีการรู้รู้อารมณ์ ทางทวารทั้ง ๖ ได้แก่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและใจ

(๓) การทำงานของจิต เมื่อประกอบกับเจตลักษณะ จะมีกิจ ๑๔ อย่างด้วยกันคือ

- ๑) ปฏิสนธิจิต คือ ทำหน้าที่ปฏิสนธิสืบต่อภพใหม่คือการเกิดในภพชาติใหม่
- ๒) ภวังคจิต คือ ทำหน้าที่ในการรักษาภพให้สืบต่อจนกว่าจะสิ้น
- ๓) อาวัชชนกิจ คือ ทำหน้าที่ในการรับรู้อารมณ์ที่มากระทบทวารทั้ง ๖
- ๔) ทสฺสนกิจ คือ ทำหน้าที่เห็นรูปรารมณคือการมองเห็น
- ๕) สวณกิจ คือ ทำหน้าที่ได้ยินสัททารมณคือการได้ยิน
- ๖) ฌายนกิจ คือ ทำหน้าที่รู้คันธารมณคือการได้กลิ่น
- ๗) สายนกิจ คือ ทำหน้าที่รู้รสารมณคือการรู้รสชาติจากลิ้น
- ๘) พุสฺสนกิจ คือ ทำหน้าที่ในการรู้รสสัมผัส
- ๙) สัมปฏิจจนกิจ คือ ทำหน้าที่รับอารมณ์จากการสัมผัสทางอารมณ์ทั้ง ๖
- ๑๐) สันติริณกิจ คือ ทำหน้าที่ได้สวณอารมณ์
- ๑๑) โอภูฏัพพนกิจ คือ ทำหน้าที่ตัดสินอารมณ์ที่รับมาว่าดีหรือไม่ดี
- ๑๒) ชวนกิจ คือ ทำหน้าที่เสพอารมณ์
- ๑๓) คทาถัมพนกิจ คือ ทำหน้าที่รับอารมณ์ต่อจากชวนะ
- ๑๔) จุติกิจ คือ ทำหน้าที่สิ้นจากภพชาติและไปเกิดใหม่

๕.๑.๒ ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม

(๑) ศึกษาเรื่องโลกธรรม๘ จากหลักธรรมในพระไตรปิฎกและเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง พอจะสรุปได้ว่า โลกธรรม๘ เป็นธรรมดาของโลกหรือความเป็นไปตามธรรมชาติ หมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกหมุนเวียนตามสิ่งนี้และมนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ มี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่น่าปรารถนา เรียกว่า อภิฐารมณ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข สำหรับส่วนที่ไม่น่าปรารถนา เรียกว่า อนิฐารมณ คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทาและความทุกข์ ซึ่งมีผลกระทบต่อกาละจิตของมนุษย์ต่างกัน ในผู้ที่ได้เรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมโลกธรรม๘ นี้ ย่อมมีความเข้าใจในความเป็นจริงว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นล้วนไม่เที่ยง มีความเปลี่ยนแปลง และเสื่อมไปเป็นธรรมดา ไม่หลงใหลมัวเมา ตามอภิฐารมณและไม่ขุ่นมัว เสรีาโศกไปกับอนิฐารมณ จึงจะทำให้เกิดสติและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

(๒) ศึกษาความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาและเอกสารตำรา ตลอดจนผลงานของผู้รู้ต่างๆเกี่ยวกับจิตของอริยบุคคลที่ถูกโลกธรรมมากระทบ และจิตของปุถุชนที่มีโลกธรรมมากระทบ พบว่าโลกธรรม๘เมื่อเกิดกับอริยะสาวก ย่อมตระหนักชัดถึงความเป็นจริงว่า ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วนั้นไม่เที่ยงแท้ แปรเปลี่ยน ไปเป็น

ธรรมดา สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นไม่สามารถครอบงำจิตใจได้ ไม่มีความยินดีในร้าย ถือว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง อยู่เหนือโลกธรรมทั้งแปด เหนือพ้นไปจาก ความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั่นก็คือธรรมไม่ว่าที่เป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาที่ไม่สามารถเข้ามากระทำครอบงำหรือย่ำยีจิตใจ หรือสามารถที่จะขจัดความยินดีในร้ายออกไปได้จนหมดสิ้นแล้ว ก็จะทราบหนทางแห่งความสงบเย็นคือนิพพาน ถ้าเป็นปุถุชนธรรมดา ก็ยังมีความยินดีในร้าย ยินดีเมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายดี คือลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และยินดีเมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายร้าย คือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ ไม่ปรารถนาให้เกิดขึ้น ยังไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า โลกธรรมฝ่ายดีและฝ่ายร้ายนั้น เมื่อเกิดแก่เราแล้ว ทัวไม่เที่ยง มีทุกข์ และแปรปรวนไม่มีตัวตนที่แท้จริงตามหลักของไตรลักษณ์ หากโลกธรรมไม่ว่าฝ่ายใดเกิดขึ้นหากไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจเอาไว้แล้ว ก็ยังไม่พ้นจากความทุกข์ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย

(๓) การนำหลักโลกธรรม๘ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และตอบแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มข้าราชการ ลูกจ้างในโรงพยาบาลสูงเม่นและผู้สูงอายุ ประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๐ คน พอที่จะสรุปได้ว่า กลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลได้มีการนำหลักโลกธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต อาจจะโดยตรง หรือโดยอ้อมซึ่งส่งผลทำให้เกิดความสุขและพึงพอใจในสถานะของตน นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและความสุขในองค์กรและสังคมที่เกี่ยวข้อง

๕.๒ ข้อยกจำกัดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัด ดังนี้คือ

๑. ด้านเนื้อหาของข้อมูลส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมซึ่งต้องค้นคว้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาที่ใช้เป็นบาลีหรือสันสกฤต ผู้วิจัยเป็นฆราวาสที่สนใจศึกษาเรื่องนี้ ความรู้เรื่องพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆอาจอ่อนด้อย ทำให้การศึกษาวิจัยอาจยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เท่าที่ควร

๒. ด้านการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์การนำหลักโลกธรรม๘มาประยุกต์ใช้ มีข้อจำกัดคือเป็นการสนทนาและตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งในการสนทนาอาจจะทำให้ได้ข้อเท็จจริงบางส่วน คลาดเคลื่อนเนื่องจากเป็นบุคคลที่คุ้นเคยรู้จักกันอาจทำให้เกิดความเกรงใจ หรือไม่กล้าให้ข้อมูลได้ครอบคลุมตามความเป็นจริง นอกจากนี้การตอบแบบสัมภาษณ์ อาจมีข้อจำกัดในบุคคลที่ไม่ถนัดในการเขียนทำให้ได้ข้อมูลไม่ครอบคลุมจากความรู้สึกลึกซึ้ง และจากการประพจน์ปฏิบัติ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษาจิตไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมครั้งต่อไป ควรมีการศึกษายกยด้อยอดถึงการใช้หลักโลกธรรม๘ ในการดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสูงเม่น จะทำให้เกิดประโยชน์และการศึกษาเรียนรู้ที่สมบูรณ์ขึ้น

๒. การศึกษาจิตที่ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมครั้งต่อไป ควรศึกษาเพิ่มเติมถึงของการปฏิบัติตามหลักการพัฒนาจิตเป็นอย่างไร มีปัจจัยความสำเร็จอย่างไรบ้าง